

Maria Teresa Lizisowa

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska

FUNKCJONALNE PIĘKNO JĘZYKA PRAWNEGO

1. WSTĘP

Tematem niniejszego artykułu jest ukazanie estetycznych aspektów języka prawnego jako kodu semiotycznego realizowanego w strukturach syntaktycznych i semantycznych wypowiedzi ustawodawczej. Przedmiotem analizy są współczesne teksty prawne polskie na tle tekstów historycznych, także innych słowiańskich.

System znaków języka prawnego przedstawia się w realizacji tekstu ustawy. Tekst ustawy jest tworem konkretnym działania mownego w przemijającym procesie mówienia i rozumienia. W nim konstruuje się system języka prawnego przez tworzenie odpowiednich struktur wyrażania na trzech poziomach: 1) tekstu aktu ustawodawczego podporządkowanego dominancie performatywności wyrażanej formalnie wzorcem gatunkowym, w którym następuje działanie ustawodawcy zmieniające relacje międzyludzkie; 2) przepisu prawnego, w którym akumuluje się organizacja normatywnej wypowiedzi ustawodawczej; 3) zdania normatywnego, które ma znaczenie deontyczne, czyli reguluje obowiązki, uprawnienia, roszczenia lub kompetencje osób będących podmiotami prawnymi. W tekście następuje połączenie materii języka jako systemu wirtualnego i potencjalnych wyborów (*langue, competence*) oraz zachodzi użycie języka jako systemu w aktualnych wyborach konkretnych wypowiedzi (*parole, performance*)¹.

---

¹ Por. A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998, s. 28–33.

O pięknie języka można zatem mówić na poziomie *langue* czy *competence*, gdy szukamy systemowych znaków, które wyrażają moralne i logiczne aspekty oddziaływania społecznego, dobrze spełniają swoją rolę w procesie stanowienia prawa, odpowiadają potrzebom socjalnym, mają zatem funkcję użytkową. Na płaszczyźnie *parole* czy *performance* odsłaniamy urodę tekstu ustawy w jej walorach stylistycznych. System języka prawnego jest przystosowany do tego, by zasoby wyrazów, zwrotów i form określonych przez reguły gramatyczne wyrażały reguły postępowania ludzi przez odniesienie do świata norm prawnych. Reguły postępowania znamionują: 1) piękno moralne jako wartość prawną; 2) piękno strukturalne jako prawidłowość logicznego układu treści prawnych; 3) piękno stylistyczne w sposobie prezentacji obrazu rzeczywistości pozajęzykowej reglamentowanej przez twórcę tekstu.

2. MORALNE PIĘKNO NORMATYWNYCH WARTOŚCI PRAWNYCH

Najogólniej rozumiane piękno języka prawnego jest związane z normowaniem zagadnień aksjologicznych. Moralne piękno wyraża pojęcie powinności (obowiązku) skorelowane z pojęciem należności (uprawnienia). Stanowienie prawa zapewnia bowiem powszechne korzyści, gdy działania jednej osoby nie powodują uszczuplenia dobra innej osoby, a tak rozumiana relacja interpersonalna zmierza ku dobru osobowemu podmiotu działającego i podmiotu podlegającego działaniu. Karykaturalność burzy porządek świata – moralny i normatywny.

2.1. Korelację powinność – należność narzucają struktury języka argumentujące prawny porządek świata. Przykładem są przepisy Kodeksu rodzinnego:

Art. 14. Mąż i żona mają równe prawa i obowiązki. Są obowiązani do wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli.

[Kodeks rodzinny]

Piękne jest to, co jest dobre dla obu stron pozostających w stosunku prawnym. Wprawdzie większość przepisów prawa polskiego formułuje tylko fragmenty norm prawnych, wyrażając albo należność, albo powinność jednej strony, jednak druga część wypowiedzi prawodawcy jest sformułowana w innych przepisach, np.:

Art. 39. § 2. Obowiązek utrzymania dziecka ciąży na rodzicach, dopóki dziecko nie będzie w stanie utrzymać się samodzielnie.

Art. 40 § 2. Dziecko, które pozostaje na utrzymaniu rodziców i mieszka u nich, jest obowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie.

[Kodeks rodzinny]

Z aktu stanowienia wynika nakaz działania podmiotów prawnych dla ich wspólnego dobra lub zakaz działania na cudzą szkodę. „Nie do pomyślenia – według Gustava Radbrucha – jest porządek prawny, który nie daje się rozłożyć na stosunki prawne, uprawnienia i obowiązki... podmiotów, którym przysługują, oraz przedmiotów, do których się odnoszą”². Jest to zasada słuszności, wyrażająca wartość ludzkich czynów.

2.2. W systemie języka prawnego komplementarność tej wartości orzekają najogólniej wyrażenia *ma prawo* (zachować się) odnoszące się do pojęcia uprawnienia – i wyrażenia *powinien* (działać) odnoszące się do pojęcia obowiązku, np.:

Art. 812. § 4. Jeżeli umowa ubezpieczenia jest zawarta na okres dłuższy niż 6 miesięcy ubezpieczający ma prawo odstąpienia od umowy ubezpieczenia (...).

Art. 817. § 2. Gdyby wyjaśnienie (...) okazało się niemożliwe (...), bezsporną część świadczenia ubezpieczyciel powinien spełnić w terminie przewidzianym w § 1.

[Kodeks cywilny]

Zatem system języka prawnego jest dostosowany do wyrażania właściwych działań w danej sytuacji jako wartości autonomicznej w akcie stanowienia prawa, czyli słuszności. Struktury semantyczne języka prawnego obejmują pole etyki dyskursu prawnego, racjonalnie komunikującego. Przedstawiają aksjologiczne piękno języka prawnego. Słuszność normy prawnej jest wyrażana przepisem prawnym ustanawiającym – jak to określił Mieczysław Albert Krąpiec – „To bowiem, co jednej osobie jako korelatowi relacji prawnej się należy, to zarazem osoba druga powinna uczynić”³. Autonomiczna wartość tak rozumianej słuszności tkwi w systemie języka prawnego, a w doktrynie prawa można ją uzasadnić tetycznie. Można ją też wykazać według zasad moralnych, lecz wówczas ta sama norma może być uznana przez interpretatorów za słuszną lub niesłuszną i może służyć celom uznanym za szlachetne lub zbrodnicze⁴.

3. LOGICZNE PIĘKNO STRUKTUR JĘZYKA PRAWNEGO

Język prawny jako składnik mowy prawodawcy, w odróżnieniu od mówienia, rozumienia i tekstu, ma charakter społeczny i abstrakcyjny.

3.1. Segmenty znakowe w systemie języka prawnego pozostające w relacjach syntagmatycznych i paradygmatycznych (fonemy, morfemy, wyrazy, zdania

² Zob. pojęcie prawa, którego idea jest sprawiedliwość, G. Radbruch, *Filozofia prawa*, przekł. E. Nowak, Warszawa 2009, s. 36–43.

³ Zob. relacyjne rozumienie prawa, M. A. Krąpiec, *Człowiek i prawo naturalne*, Lublin 1973, s. 25.

⁴ Por. moralność kształtująca treść prawa, Z. Ziemiński, *Etyczne problemy prawoznawstwa*, Wrocław 1972, s. 117–121.

i teksy) charakteryzują układ relacyjny komunikowania i zawierają w sobie wiedzę językową przedstawianą zbiorem znaków językowych, które mają odniesienie do stałych pojęć i odpowiadających pojęciom terminów prawnych, takich jak:

1) *stosunek prawny* – pojęcie i termin naczelny, służący do wyjaśniania pozostałych – jest to stosunek tetyczny, który powstaje w następstwie postanowienia przez ustawodawcę normy postępowania dla *stron* i zakomunikowania adresatowi normy o tym fakcie;

2) elementy stosunku prawnego to *strony*, czyli osoby posiadające skorelowane *uprawnienia* i *obowiązki* jako *podmioty prawne*, a także rzeczy, czyli *przedmioty stosunku prawnego* oraz zdarzenia, czyli *fakty prawne*;

3) *norma prawna* – to treść przepisu prawnego zmierzająca do ugruntowania *władztwa* ustawodawcy, stawiająca w sytuacji przymusowej *adresata normy*; norma prawna wyznacza jednemu z podmiotów *obowiązek* postępowania w taki a taki sposób, podczas gdy podmiot inny dokona czynności określonej przepisami prawa, które zabraniają mu, nakazują bądź dozwalają prawną *możliwość działania* w ramach *upoważnienia* lub *kompetencji*, albo prawną *wolność działania* zabezpieczoną przez *prawo podmiotowe* jako *możliwość działania* w ramach *uprawnienia*;

4) ze względu na treść uprawnień i obowiązków oraz pozycję stron wyróżnia się *stosunki prawne zobowiązaniowe* na gruncie prawa zobowiązań oraz *stosunki prawne władcze* wynikające z kompetencji władczej, czyli *stosunki podległości kompetencji*;

5) ze stosunkiem prawnym wiąże się pojęcie *odpowiedzialności prawnej*, a to z kolei z pojęciem *winy*; z normą prawną wiążą się pojęcia *obowiązki* *prawa*, *ochrony praw podmiotowych*, a także pojęcie *sądu*;

6) układ procedur rozstrzygania określonych praw dotyczących zachowania podmiotów prawnych, wyznaczony przez normy prawne, stanowi *porządek prawny*, a gdy wzajemna zależność tych podmiotów przybiera charakter podporządkowania się normie prawnej, mówi się wówczas o *praworządności*⁵.

Pojęcia prawne tworzą świat norm prawnych – wirtualny świat, istniejący w świadomości nadawcy i odbiorcy tekstu ustawodawczego. Układają się w harmonijną całość ze względu na cel wypowiedzi jako pewien ideał obiektywnej własności przedmiotów myślenia abstrakcyjnego, takich jak symetria, proporcja, miara, ład czy funkcjonalna stosowność. Według podstawowych kategorii estetyki w tym przejawia się ich piękno.

3.2. Do wyrażania celu, jakim jest stanowienie norm prawnych, dostosowuje się logiczna strona tekstu. Piękno logiczne to symetria wynikająca z układu treści zdania normatywnego. Logika deontyczna opiera się na dwóch podstawowych ideach: 1) na „analogii między obowiązkiem, zakazem i pozwoleniem,

⁵ Zob. analiza uprawnienia i obowiązku, Z. Ziemiński, *Upewnienie i obowiązek. Przyczynek do analizy stosunku prawnego*, Poznań 1962; zob. też A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993, s. 143–163, oraz podana tam literatura.

a odpowiednio – koniecznością, niemożliwością i możliwością”; 2) na „idei transpozycji na teren wypowiedzi deontycznych (normatywnych) terminów logiki nazw oraz transpozycji analogicznej do transpozycji na teren nazw terminów logiki zdań”⁶.

Wypowiedzi ustawodawcze przenoszące znaczenie performatywne, normatywne i deontyczne przedstawiają uproszczony obraz świata – mają przyporządkowane tylko dwa rodzaje przedmiotów. Pierwszy przedmiot, zewnętrzny, to stosunki prawne tetyczne, ustanowione i faktycznie obowiązujące, ale nie rzeczywiste. Rzeczywiste stosunki prawne istnieją w świecie rzeczywistym, poza fikcją normatywną. Drugi przedmiot, wewnętrzny, jakim jest norma prawna, to treść przepisu prawnego. Obraz świata w języku prawnym jest odmienny od rzeczywistości obecnej w powszechnym doświadczeniu potocznym⁷. Znaki reprezentujące elementy normy prawnej, które pełnią składniową funkcję predykatów orzekających o wartościowanych modalnie czynnościach, a także składniową funkcję argumentów wskazujących osoby uczestniczące w tych czynnościach i rzeczy będących obiektami tych czynności, to wyrażenia języka w zdaniach normatywnych. Zdania normatywne mogą mieć różną postać stylistyczną, ale ich struktura obejmuje stałe elementy syntaktyczno-semantyczne, którym należy przypisać odpowiednie terminy prawnicze i odpowiadające im pojęcia prawne, jak w tabeli 1.

Tabela 1. Treść określana i składniki modalności prawnych w zdaniu normatywnym

ZDANIE NORMATYWNE [Z]			
TREŚĆ OKREŚLANA		SKŁADNIKI MODALNOŚCI	
OSOBY [A B] [S X Y]	RZECZY [R]	KONIECZNOŚĆ DZIAŁANIA [D]	MOŻNOŚĆ DZIAŁANIA LUB ZACHOWANIA SIĘ [E]
DZIAŁANIA, ZACHOWANIA SIĘ, SYTUACJE [C]		KWALIFIKACJA ZACHOWAŃ PODMIOTÓW	
		OBOWIĄZKI [O]	KOMPETENCJE [K] UPRAWNIENIA [U]
POWINNOŚĆ P i NALEŻNOŚĆ N postępowania osób wobec siebie nawzajem i w stosunku do rzeczy			

Źródło: Opracowanie własne.

Terminy prawnicze i odpowiadające im pojęcia prawne można sprowadzać do symboli literowych: zdanie normatywne [Z] wyrażające powinność P i należność N jako kwalifikacja prawna postępowania podmiotów ze względu na normę

⁶ Zob. J. Kalinowski, *Logika norm*, przekł. T. Kwiatkowski, Lublin 1993, s. 89–90.

⁷ Por. T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny a obraz świata*, (w:) G. Skąpska (red.), *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków, s. 149–161.

prawną; adresat normy [A] i recypient działania nakazanego przez tę normę [B], którzy pełnią role podmiotu obowiązanego [X] lub podmiotu uprawnionego [Y] w stosunkach prawnych zobowiązaniowych, natomiast w stosunkach podległości kompetencji rolę władczego podmiotu kompetentnego [S]; sporny przedmiot regulacji prawnej [R]; działanie [C_x] podmiotu kompetentnego; działanie [C₁] lub zachowanie się [C₂] podmiotów stosunków prawnych zobowiązaniowych; sytuacje [C₃] przedmiotów stosunków prawnych; obowiązek [O] podmiotu [X] i uprawnienie [U] podmiotu [Y] w stosunkach zobowiązaniowych albo kompetencja [K] w stosunkach władczych; konieczność postępowania (działania lub zachowania się) [D] oraz możliwość postępowania (działania, przyjęcia działania lub zachowania się) [E]⁸.

Osoba, okoliczności ani rodzaj czynu nie są dowolnymi kategoriami, lecz mają ściśle określoną technikę wskazywania – są to osoby wskazywane przez ustawodawcę: „każdy, kto” jest wskazany jako „ten” obowiązany czynić „tamtemu” – „to”. Pole językowe wskazywania i określania osób i rzeczy wyznacza ustawodawca w przepisie prawnym. W akcie mowy ustawodawczej można wskazać wszystkie te elementy tworzące zharmonizowaną całość logiczną, np.:

Art. 11. Pracodawca [AX] jest obowiązany [O] szanować [C] godność i inne dobra osobiste [R] pracownika [BY].

Art. 22. [P]racownik [AX] zobowiązuje się [O] do wykonania pracy określonego rodzaju [R] na rzecz pracodawcy [BY]...

Art. 45. § 2. Sąd pracy [S] może [K] nie uwzględnić [C] żądania pracownika uznania wypowiedzenia za bezskuteczne lub przywrócenia do pracy [R].

[Kodeks pracy]

Emisja przekazu według ściśle określonej reguły logicznej przebiega w sztucznie tworzonej przez ustawodawcę wspólnocie komunikacyjnej: podmiot obowiązany do działania – podmiot uprawniony do przyjęcia działania lub zachowania się – podmiot kompetentny do regulowania stosunku prawnego między podmiotami obowiązany i uprawniony – przedmiot regulacji – czynność – modalność deontyczna. Przekaz ma przebieg schematyczny i modelowy w układzie logicznym zdania normatywnego, dzięki czemu pięknem jest symetria, proporcja, miara i ład przedstawionego świata normy prawnej w akcie stanowienia prawa. Logiczna kondensacja treści inspiruje wyobraźnię odbiorcy, który podkłada pod abstrakcyjne elementy normy prawnej obrazy realne, przedstawiające rzeczywi-

⁸ W języku powszechnym używa się wyrazów *konieczność* w odniesieniu do przymusu, a wyrazów *możliwość* i *możliwość* jako coś prawdopodobnego. Konieczność działania i możliwość działania w języku prawnym ujmują w sensie sytuacyjnym jako układ zewnętrznych stanów rzeczy mających wpływ na ludzkie działanie. Sytuacja zmusza człowieka do danego czynu, sytuacja także sprzyja lub przeszkadza w działaniu; por. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1996, s. 62–72.

sty łał społeczny w logicznej harmonii z przedstawionymi symetrycznie relacjami między konkretnymi osobami⁹.

3.3. Struktura tekstu, którego forma wyraża piękno użytkowe i stosowność funkcjonalną, jest podporządkowana logicznym zasadom myślenia. Tekst prawny, przepis prawny i zdanie normatywne tworzą spójny system syntaktyczny języka prawnego. Cały tekst prawny przedstawia środowisko performatywności wyrażone w preambule (lub presuponowane aktem promulgacji), w którym mieszczą się przepisy prawne wiążące słowa tekstu ze swoim środowiskiem normatywności. W przepisie prawnym zdanie nadrzędne wiąże słowa tekstu z normą prawną, a zdanie podrzędne warunkowe wiąże słowa tekstu z rzeczywistością pozajęzykową i wyznacza okoliczności towarzyszące aktowi obowiązywania normy. Zdanie normatywne ma znaczenie deontyczne i komunikuje normę prawną.

Performatywność tekstu prawnego, normatywność przepisu prawnego i modalność deontyczna zdania normatywnego to kategorie języka prawnego, które wpisują się – jak twierdził Jerzy Wróblewski – w kontekst systemowy aktu stanowienia prawa – semantyczny, syntaktyczny i funkcjonalny¹⁰.

Kontekst systemowy języka prawnego bazuje na kompetencji językowej i kulturowej użytkowników języka. Wpisuje się w konstrukcję systemową prawa przez ramę metatekstową przepisu prawnego przedstawiającego reglamentowaną rzeczywistość prawną, a w obrębie przepisu prawnego przez treść zdania normatywnego, w którym występują nazwy osobowe, nazwa rzeczowa, nazwa przyszłej czynności oraz moralizator intencji komunikowania; zob. tabela 2:

Tabela 2. Logiczna struktura tekstu ustawy jako gatunku mowy ustawodawczej

TEKST I NORMA	USTAWA	
RAMA METATEKSTOWA	TREŚĆ PREAMBULY <i>W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny (...) pomni gorzkich doświadczeń z czasów, gdy podstawowe wolności... człowieka były w naszej Ojczyźnie łamane, ustanawiamy Konstytucję.</i> [Konstytucja RP]	
ORGANIZACJA TREŚCI PRZEPISU PRAWNEGO	PRZEPISY PRAWNE	
	zdania przedstawiające reglamentowaną rzeczywistość prawną	zdania normatywne regulujące postępowanie osób ze względu na przedmiot regulacji prawnej w tej rzeczywistości

⁹ Zob. też struktura zdania normatywnego i jej opis, M. T. Lizisowa, *Komunikacyjna teoria języka prawnego*, Poznań 2016, s. 168–171.

¹⁰ Zob. J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław 1990, s. 33–36 oraz 66–69.

ORGANIZACJA TREŚCI ZDANIA NORMATYWNEGO	Z D A N I A O P I S O W E	Z D A N I A N O R M A T Y W N E	
		SKŁADNIKI REFERENCJI	INTENCJA KOMUNIKOWANIA
		dwie nazwy osobowe, jedna nazwa rzeczowa, jedna nazwa czynności	moralizator intencji komunikowania
JEDNOSTKI NORMY PRAWNEJ	hipoteza	dyspozycja	
REGUŁA LOGICZNA NORMY PRAWNEJ	Jeżeli p,	to q	
FORMUŁY GRAMATYCZNE PRZEPISU PRAWNEGO	<i>Jeżeli zachodzi sytuacja p,</i> <i>Kto czyni p,</i>	to X powinien postępować q. podlega q.	
REDAKCJA TEKSTOWA PRZEPISU PRAWNEGO	<i>Jeżeli nieruchomość nie ma odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub do należących do tej nie- ruchomości budynków gospodarskich,</i> <i>Kto wszczyna lub pro- wadzi wojnę napast- niczą,</i>	<i>właściciel może żądać od właścicieli gruntów sąsiednich ustanowienia za wynagrodzeniem po- trzebnej służebności drogowej (droga konieczna).</i> [art. 145 § 1 k.c.] <i>podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12...</i> [art. 117 § 1 k.k.]	
K O N T E K S T F U N K C J O N A L N Y			

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura tekstu ustawy jasno wyraża racjonalność tematyczną przyporządkowaną typowi wypowiedzi normatywnej. Należy jej przypisać piękno jako funkcjonalną stosowność i użyteczność. Funkcja opisowa w przepisie prawnym polega na tym, że wypowiedź jest znakiem rejestrującym stan rzeczy tylko wyobrażony w możliwym świecie, do którego odnosi się normatywna część tej wypowiedzi zmieniająca relacje międzyludzkie w określony sposób w określonym stanie rzeczy.

Natomiast kontekst funkcjonalny sprawia powstanie cienia semantycznego wyrażenia języka prawnego, który ma charakter pozaprawny. Cień semantyczny powoduje postulowana ideologia stosowania prawa, a ideologia funkcjonuje nie w systemie języka prawnego, lecz w systemie politycznym (władzy i administracji publicznej), ekonomicznym (w dziedzinie gospodarki) oraz społeczno-kulturowym (obejmującym reguły współżycia społecznego). Na przykład, przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej:

Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz.

[art. 173 Konstytucji RP]

Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania.

[art. 181 Konstytucji RP]

prowadzą do sporów politycznych wokół sformułowania *są władzą odrębną i niezależną od innych władz*, czy wokół sformułowania *niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania*. Słowa *odrębną*, *niezależną*, *niezbędne*, *prawidłowego* odnoszą się do pojęć abstrakcyjnych i są wieloznaczne, a spór o ich znaczenie może rozwiązać tylko ustalenie ich znaczenia satysfakcjonujące strony sporu. W sytuacji rozbieżności w rozumieniu niedookreślonych semantycznie wyrażen spory o interpretację przepisów prawnych zakłócają stan praworządności.

4. LITERACKIE CECHY TEKSTU USTAWODAWCZEGO

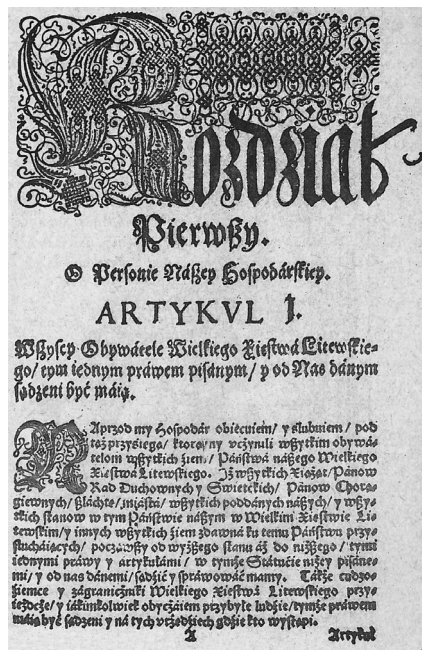
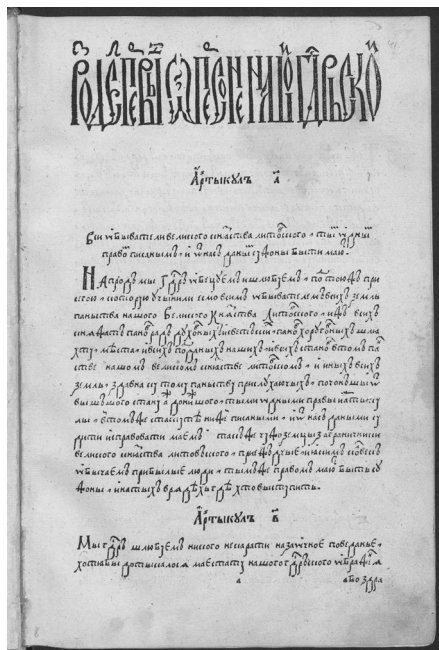
Podczas kiedy system językowy jest dostosowany do wyrażania piękna moralnego i logicznego, formułowanie stylistyczne tekstu prawnego zależy od doboru środków ekspresji językowej charakterystycznych dla gatunku tekstu.

4.1. Nacechowane stylistycznie przepisy prawne – dawne i współczesne – składają się z części opisowej i normatywnej. Część opisowa przepisu prawnego ma odniesienie do realnego świata, część normatywna stanowi o postępowaniu osób, które w przyszłości znajdą się w opisanej sytuacji. Walory stylistyczne (literackie) tekstu prawnego to obrazowość w przedstawianiu określonego wycinka rzeczywistości pozajęzykowej za pomocą sformułowań wywołujących w wyobraźni odbiorcy plastyczny obraz świata. Obrazowość takiej narracji jest postrzegana w teorii wykładni prawa Ryszarda Sarkowicza na poziomie deskryptywnym jako rekonstrukcja osób, ich zachowań oraz rzeczy i zjawisk. Na poziomie dyrektywnym są to potoczne zwroty wyrażające wolę nadawcy¹¹. W tej harmonii poziomów narracji przedstawia się stylistyczne piękno.

4.2. Kiedy dawno temu zastanawiałam się nad wyborem tematu badań lingwistycznych, w starodrukach Biblioteki Jagiellońskiej zwróciła moją uwagę uroda dawnych kodeksów prawa. Spodobał mi się tekst Statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1588 roku ułożony w rozdziały i artykuły, pisany grażdanką i gotykiem, pięknie wydany¹².

¹¹ Zob. R. Sarkowicz, *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1995, s. 67.

¹² Istnieją trzy Statuty litewskie: pierwszy z 1529 roku, a następne „poprawione” (czyli znowelizowane) – drugi z 1566 roku i trzeci z 1588 roku. Trzeci Statut obowiązywał na ziemiach

III Statut litewski z 1588 roku, rozdz. pierwszy, art. 1, tekst starobiałoruski i przekład polski.

Urodę stylu tekstu prawnego odkryłam dopiero w miarę szukania cech językowych wschodniosłowiańskich w przekładzie polskim starobiałoruskiej wersji statutu. Rutenizmów było niewiele, mimo że przekład jest literalny – słowo w słowo. Natomiast ewidentnie dawało się poznać funkcjonalne piękno stylistycznej organizacji tekstów.

4.3. Tekst III Statutu spełnia wymogi zalecane przez ówczesnych prawników, by prawo było pisane „prostym językiem”. Każdy mógł zrozumieć wyraźną deklarację monarchy przekazującego władzę sądowniczą kompetentnym sądom w obu wersjach językowych statutu:

Wszyscy Obywatele Wielkiego Xięstwa Litewskiego / tym iednym prawem pisanyym / y od Nas dányym sądeni być maia.

Вси обыватэле Великога Княства Лито^вскога, ты^м одны^м право^м писанымь, и о^ннась даны^м сужоны быти маю.

[III StatLit I 1]

Zob. dalej przekład polski:

My Hospodar ślubujem nikogo nie kárác názáoczne powiadania / choiayby się dotykáło Máyestatu nášego Hospodárskiego obrażenia, álbo zdrády Rzeczypospolitey.

Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1864 roku, jego przepisy były stosowane w sądownictwie Korony jako prawo pomocnicze.

A ktoby też ná kogo co niespráwiedliwie w tych rzeczách wiodł/ około obráżenia Máiestatu násze° Hospodarskiego / ábo zdrády Rzeczypospolitey / á niedowiodł / tym sam karan być ma.

[III StatLit I 2]

Zob. też klarowny zakaz niegodziwego traktowania osób pełniących funkcje sądowe:

Ustawujemy też, jeśli by kto woźnego ná práwie zá listy Woiewod / Stárost / vrzędu zamkowego y ziemskiego / ábo sądu głównego Trybunálskiego / lub też vrzędu Podkomorskiego y Komisárskiego / ábo y bez listow będąc mu ná sprawách vrzędu iego należących sám ábo przez sług i poddáných swoich / zbił, ábo listy od niego odjął y zdrápał, ábo woźnego lub stronę / pozwy listy ieść przymusił ábo policzkował / włosy ábo brodę rwał / y tym urzędu niewczcił. Tedy tákomy káždy ma być o to pozwan ná rok záwity do vrzędu žiemskie° ábo Grodzkie° / gdzie stroná žalobna zachce ná pierwsze roky (...) Jeśli by koniom ogony povrzynano / ábo poraniono / tedy za to winien będzie / konia koniem náwiązać / y za to śiedzenie poniešie.

[III StatLit IV 11]

Opisy rzeczywistości prawnej w narracyjnych partiach tekstu nie ustępują swą ekspresyjnością tekstom literackim. Warto porównać przepis III Statutu ze scenami doręczania pozwu w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza:

Jako raz zapoznany szlachcic z Telsz, Dzindolet,
Rozkazał mu, oparłszy o piersi pistolet,
Wleźć pod stół i ów pozew psim głosem odszczekać (...)
Jak później Wołodkowicz, pan dumny, zuchwały,
Co rozpędzał sejmiki, gwałcił trybunały,
Przyjąwszy urzędowy pozew, zdarł na sztuki
I postawiwszy przy drzwiach z kijami hajduki,
Sam nad Woźnego głową trzymał goły rapier
Krzycząc: «Albo cię zetnę, albo zjedz twój papier!»

[Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, VI 329–388]

Liczne scenki rodzajowe przedstawiają także średniowieczne przepisy prawne w prawodawstwie polskim, np.:

Skargą polozył Ydzyk przeciwko Falkovy, ysz gdi wyczor w domv gego szstała sza była swada, Fałek przyszedhw, swyeczą gsał. Jasz gdi była sgasła, Ydzyk nye wye any wyedzecz może, přes kogo w oney szwadze był vrenyon. Alye Fałek, yakoloke swyecze zagaszenie visnal, alye szą Ydzyka vranycz zaprzal. A my o to przerzeczonego Ydzyka powoda przyszącą wszącwszy, ysze przerzeczynem sgaszenyv swyecze nye wye, přes kogobi był vrenyon, przerzeczonego Falka, gen swyecze gasząc, ranye dal przyczyną, w ranyeszmy vsządzyli bicz skazanego.

[Skargę położył Idzik przeciwko Fałkowi, iż gdy wieczór w domu jego stała się zwada, Fałek przyszedw[szy], świecę zgasił. Jaż gdy była zgasała, Idzik nie wie ani wiedzieć może, przez kogo w onej zwadzie był urenion. Ale Fałek jako kole świecce zgaszenie wyznał, ale się Idzika uranić zaprzal. A my o to przerzeczonego Idzika

powoda przysięgą wzięwszy, iże Przerzeczynem zgaszeniu świece nie wie przez kogo by był urenion, przerzeczonego Fałka, jen świecę zgasząc, ranie dał przyczynę, w ranie-śmy urządzili być skazanego]¹³.

[Kodeks Świętosławów III 73, 271]

Analogiczny sposób wyrażania woli prawodawcy i podobna struktura przepisu prawnego istnieje w Ruskiej Prawdzie, w starochorwackim Statucie winodolskim, starserbbskich Statutach cara Stefana Duszana, czy w staroczeskiej księdze prawa ziemskiego; zob. przykłady w oryginale i w polskim przekładzie:

Аще кто познаеть челадинъ свой оукраденъ, а поиметь ѿ, то ѿному вести „ѿ” по конамъ ѿ до третѣаго свѣда поѣтижъ „поѣти же” челадинъ въ челадино мѣсто, а ѿному же дати лице, а то ѿдетъ до конечнаго свѣда, а то ѣсть а гдѣ конечный тѣтъ, то ѿпѣтъ воротити челадинъ. не скѣтъ, нельзѣ рѣчь, не вѣдаю емь оу когѣ купилъ, но по ѣзыку ѿдѣти до конца.

Jeżeli kto pozna niewolnika swego skradzionego, tedy ma poiąć go, i prowadzić po Konach, a to do trzeciego zwodu; a po trzecim zwodzie ma wziąć innego zamiast swego niewolnika, a onemu zostawić lice, który pójdzie do ostatniego zwodu, albowiem ów niewolnik nie jest bydle, nie może powiedzieć, niewiem(!) kto mnie kupił, lecz po języku należy iść(!) do końca; a gdzie się okaże ostatni, który go ukradł, tedy właścicielowi oddać niewolnika.

[Tekst i tłumaczenie wg Rakow PR II 20, 62]

Iošće: ako ki ukaže niko ostano vola od učestnoga, ča est zgora izrečeno, i ne bi mogal pokazati, ostani v onom istom osudu v kom bi ostal on, koga bi pokazal.

Jeszcze: jeżeli kto doniesie o jakiej pušćiznie albo o udziale w pożytkach o czym jest wyżej mowa, a nie będzie mógł dowieść, niech podpada pod taki sam wyrok, jaki byłby wydany na tego, na kogo doniósł.

[Tekst i tłumaczenie wg StatWin 46, 28]

Сиѣ же законинъ поставліаемь отъ православнаго сбора нашего (...)

Кто се обрѣте оскоубъ брадоу властеливоу или доброу чловѣкоу, да се томоу-аи обѣ роуцѣ отсѣкоу.

Ten to statut ustanawiamy na prawosławnym soborze naszym (...)

Kto pociągnie za brodę włastelina bądź człowieka dobrej sławy, to mu się obie ręce odsiecze.

[Tekst i tłumaczenie wg StatDusz 94, 38]

Když panna se vda bez otcovy vole, neb po otcu bez bratovy vole, neb poručnikov: má své véno stratiti právem starým.

¹³ Cyt według: *Tłumaczenie polskie statutów ziemskich*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1895, s. 221–334 (pisownia znormalizowana).

Kiedy panna wyjdzie za mąż bez woli ojca a po ojcu bez woli brata, albo poręczników, ma swoje wiano stracić podług starego prawa.

[Tekst wg Výklad na právo § 69]

Prawodawca opisywał zdarzenie prawne, a następnie wydawał dyspozycję z mocą ustawodawczą. W dawnych dokumentach ustawodawczych jest wyraźny performatyw (*My Hospdar ślubujem...; Ustawujemy też...; Ciu же законинь поставляемь...*). Partie opisowe artykułów statutowych mają funkcję hipotezy (*Jeśliby kto woźnego ná práwie zá listy Woiewod... zbil...; Když panna se vda bez otcovy vole...; Iošče ako ki ukaže...*), by następnie można było sformułować dyspozycję wyrażającą modalność deontyczną (*ma być o to pozwan...; má své véno stratiti; ostani v onom istom osudu...* itd.), ustanawiając normę prawną.

Perspektywę funkcjonalną interakcji społecznych w akcie stanowienia prawa komunikują znaki woli prawodawcy. Ustawodawca mówi pięknym językiem – jak w epickim utworze literackim – jeśli używa skonwencjonalizowanych sposobów wypowiedzi typowych w układzie ról nadawcy i odbiorcy oraz w wyrażaniu celu.

4.4. Funkcjonalną wartość stylistyczną w obrębie języka prawnego mają użyte w tekście środki językowe zdolne przedstawiać zjawiska życia społecznego tak, by obrazowana rzeczywistość fikcyjna była reprezentatywna dla sytuacji prawnej, która może zaistnieć w świecie rzeczywistym. Gatunkową cechą tekstu ustawodawczego jest szczególna kompozycja segmentów tekstu, jakimi są przepisy prawne.

W tekście prawnym przedstawia się obraz świata rekomendowanego przez ustawodawcę oraz wolę ustanawiania norm postępowania podmiotów prawnych w tym świecie w dwóch podstawowych członach syntaktycznych, różnych tematycznie. Pierwsza część ma ujęcie narracyjne, druga ma normatywny przebieg komunikacyjny. Układ kompozycyjny jest analogiczny do tego w mowie potocznej – ale też jak w sonecie. Różnica gatunkowa wynika z celu wypowiedzi.

Sonet jest tekstem poetyckim, lirycznym, o sformalizowanym układzie stroficznym. Składa się z czternastu wersów ułożonych w dwie samodzielne jednostki tematyczne – pierwsza ma układ dwóch strof czterowersowych narracyjnych, druga ma układ dwóch strof trzywersowych, refleksyjnych. Realizując artystyczny cel poezji, najpierw poeta opisuje obserwowany świat pozajęzykowy, następnie snuje refleksje nad własnym stanem emocjonalnym, dostarczając czytelnikowi wzruszających doznań, np.:

Ujęcie narracyjne:

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
 Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
 Tam z dala błyszczący obłok – tam jutrzienka wschodzi;
 To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Ujęcie refleksyjno-filozoficzne:
 Stójmy! – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie,
 Których by nie dościgły źrenice sokoła;
 Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się zioła.
 W takiej ciszy – tak ucho natężam ciekawie,
 Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła.

[Adam Mickiewicz, *Stepy akermanskie*]

W pierwszej części sonetu świat opisywany to metaforyczny obraz stepu ukwieconego burzanami na kształt morskich fal, wśród których wóz wiozący podróżnych brodzi jak łódka. Część druga jest refleksyjnym rozwinięciem i uogólnieniem tematu nakreślonego w części pierwszej. Piękny, lecz obcy świat staje się tłem do kunsztownego wyrażenia nostalgii poety za ojczystym krajem.

Natomiast ustawodawca tworzy w ujęciu narracyjnym obraz prozaicznego świata realnego, który może zaistnieć w przyszłości jako świat rzeczywistości prawnej. W tekstach historycznych czytamy o lżeniu woźnego sądowego, o wieczornej zwadzie, o składaniu dowodu w sądzie, o woli ojca czy brata zezwalających na małżeństwo panny – ten stan rzeczywisty wymagał regulacji prawnej. Przykładem w ustawodawstwie współczesnym może być opis zanieczyszczenia środowiska np.:

Ujęcie narracyjne:

Kto zanieczyszcza wodę, powietrze lub powierzchnię ziemi substancją albo promieniowaniem jonizującym w takiej ilości lub w takiej postaci, że może to zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach,

Ujęcie refleksyjno-normatywne:

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

[art. 182 § 1 k.c.]

W opisanym świecie współczesnym woda, ziemia i powietrze są zanieczyszczone, co zagraża życiu i zdrowiu ludzi oraz zwierząt, także niszczy przyrodę, więc regulacji prawnej podlega postępowanie ludzi niszczących środowisko naturalne.

We wszystkich tekstach obraz świata jest tłem do wyrażania woli ustawodawcy co do postępowania sędziego tak, by mógł on zasądzić karę dla sprawcy niewłaściwego postępowania. Nakaz wymierzania kary wydany w kontekście opisu zagrożenia życia i zdrowia człowieka jest dobrem ustanowionym językiem

nieliterackim, by jasno zapewnić ład społeczny w sytuacji zagrożenia. Tu prostota języka czyni go pięknym.

Jest oczywiste, że cel wypowiedzi determinuje wybór środków językowych w powierzchniowej warstwie tak różnych gatunków tekstu, niemniej struktura głęboka wypowiedzi sonetu i przepisu prawnego zawiera takie same elementy – najpierw językowy obraz świata, a następnie refleksję twórcy tekstu będącą kulminacją przebiegu znaczeniowego¹⁴. Jest to naturalny sposób komunikowania w każdej rozmowie. Rozdysponowanie tekstu w kolejności od ujęcia narracyjnego do ujęcia refleksyjnego zawsze przyciąga uwagę odbiorcy, więc nie jest obojętne stylistycznie.

4.5. Piękno stylistyczne przepisu prawnego to także rytmiczność wypowiedzi. Schemat rytmiczny wielu ustaw według wzorca okresu warunkowego – „Jeżeli p, to q”, a w Kodeksie karnym „Kto czyni p, podlega q” – ma stały układ jednostek językowych. Regularna powtarzalność podobnych elementów zdania pozwala przewidywać dalszy ciąg treści w przestrzeni tekstu.

Rytmiczne walory tekstu prawnego są obecne w różnych układach kompozycyjnych, w zależności od potrzeby i upodobań redaktorów ustawy. W ustawie może dominować szyk przestawny zdania będącego przepisem prawnym – najpierw jest wyrażona dyspozycja co do postępowania osób, a następnie przedstawia się świat stosunków prawnych warunkujących obowiązywanie przepisu prawnego. Często opis reglamentowanego świata jest wpleciony w zdanie normatywne.

5. SYSTEM STYLISTYCZNY A JASNOŚĆ I ZROZUMIAŁOŚĆ WSPÓŁCZESNEGO TEKSTU PRAWNEGO

Sposób wyrażania normatywnych wartości prawnych ani struktura logiczna harmonijnie wyróżniająca aspekty powinności i należności osób w danej sytuacji prawnej nie uległy zmianom na przestrzeni wieków. Czy i jak zmieniła się stylistyka współczesnego polskiego tekstu prawnego, na który tak się ostatnio narzeka? Czy jest pisany językiem, w którym piękno miałyby znamiona urody rzeczy użytkowej, jak w tekstach dawnych?

W deskrypcyjnych elementach tekstu prawnego unika się obecnie barwnych opisów reglamentowanej rzeczywistości prawnej, chociaż ta rzeczywistość jest przedstawiana. Na przykład, z przepisów Prawa o szkolnictwie wyższym poznamy szczegółowo, jak tworzy się i likwiduje uczelnie, jak sprawuje się nad nimi nadzór, jak w skali międzynarodowej uczelnie ze sobą współpracują, jakie organy

¹⁴ Cechy gatunkowe sonetu według *Słownika terminów literackich*, J. Sławiński (red.), Wrocław 1988.

przedstawicielskie nauki i szkolnictwa wyższego mają osobowość prawną, jaki jest ustroj i organizacja uczelni, jakie są materialne środki do jej funkcjonowania. Dowiadujemy się o urlopach, emeryturach i rentach pracowników, o obowiązkach i uprawnieniach studentów, także o warunkach studiowania, nawet o punktach ECTS przypisanych do danego programu kształcenia, np.:

Art. 2. 4. Jeżeli żadna z podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni nie prowadzi:

- 1) działalności naukowej i studiów doktoranckich albo
- 2) kierunku studiów

– przepisy ustawy dotyczące podstawowych jednostek organizacyjnych w zakresie tej działalności stosuje się odpowiednio do całej uczelni (...).

Art. 29. 4. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego odmawia wpisania uczelni niepublicznej lub związku uczelni niepublicznych do rejestru, jeżeli akt założycielski lub statut jest niezgodny z przepisami prawa lub udzielonym pozwoleniem (...).

Art. 43. 1. Osoby niebędące obywatelami polskimi, zwane dalej „cudzoziemcami”, mogą podejmować i odbywać studia, studia doktoranckie oraz inne formy kształcenia, a także uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych na zasadach określonych w ustawie, z zastrzeżeniem ust. 2. (...).

Art. 48. 1. Polską Komisję Akredytacyjną, zwaną dalej „Komisją”, powołuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego (...).

Art. 49. 1. Komisja przedstawia ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego:

- 1) opinie w sprawie utworzenia uczelni oraz przyznania uczelni lub jej podstawowej jednostce organizacyjnej uprawnienia do prowadzenia studiów na określonym kierunku, poziomie i profilu kształcenia (...);

Art. 37. 1. Jeżeli uczelnia lub założyciel uczelni niepublicznej naruszają przepisy prawa, statut lub pozwolenie, o którym mowa w art. 20 ust. 2, minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego wzywa organy uczelni lub założyciela uczelni niepublicznej do zaprzestania tej działalności i usunięcia jej skutków, wyznaczając w tym celu odpowiedni termin (...).

Art. 133. 1. Nauczycielowi akademickiemu przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze trzydziestu sześciu dni roboczych w ciągu roku. Urlop wypoczynkowy powinien być wykorzystany w okresie wolnym od zajęć dydaktycznych (...).

Art. 164a. 1. Wynikającym z programu kształcenia zajęciom zaliczonym przez studenta przypisuje się punkty ECTS.

2. W celu uzyskania dyplomu ukończenia studiów pierwszego stopnia student jest obowiązany uzyskać co najmniej 180 punktów ECTS, studiów drugiego stopnia – co najmniej 90 punktów ECTS, jednolitych studiów magisterskich – co najmniej 300 punktów ECTS w systemie studiów pięcioletnich oraz 360 punktów ECTS w systemie studiów sześcioletnich.

3. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego może określić, w drodze rozporządzenia, wyższą liczbę punktów ECTS konieczną do uzyskania dyplomu

ukończenia studiów uwzględniając obszary kształcenia, kierunki studiów i poziomy kształcenia.

Art. 169. 2. Senat uczelni ustala, w drodze uchwały, warunki, tryb oraz termin rozpoczęcia i zakończenia rekrutacji, w tym prowadzonej w drodze elektronicznej, dla poszczególnych kierunków studiów. Uchwałę podaje się do wiadomości publicznej nie później niż do dnia 31 maja roku poprzedzającego rok akademicki, którego uchwała dotyczy, i przesyła ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego. W przypadku uruchomienia nowego kierunku studiów lub nowo utworzonej uczelni senat podejmuje uchwałę i przesyła ją ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego i ministrowi nadzorującemu uczelnię, podając ją niezwłocznie do wiadomości publicznej (...).

6. Jeżeli podstawę przyjęcia na studia stanowią wyniki egzaminu dojrzałości, senat uczelni może podjąć uchwałę o przeprowadzeniu egzaminów wstępnych, w trybie określonym na podstawie ust. 2 (...).

[Prawo o szkolnictwie wyższym]

Strukturę logiczną tekstu Prawa o szkolnictwie wyższym zakłóca tok wypowiedzi. Swobodna narracja została zastąpiona wyliczanką. Barwność i klarowność opisu została przyćmiona strukturyzacją wypowiedzi. Tekst jest rozbity na liczne punkty, litery i tirety (np. w art. 2 jest ich łącznie aż 67). Opisowe partie tekstu po spójniku *jeżeli* odsyłają do innych przepisów w ustawie (jak w art. 37. 1.). Brak wyraźnego podziału przepisu prawnego na część narracyjną i część normatywną zakłóca logiczny porządek wypowiedzi, bo warunki obowiązywania normy są wyrażone dopełnieniem (*wnikającym z programu zajęciom*, jak w art. 164a. 1.), albo okolicznikiem (*w celu uzyskania dyplomu*, jak w art. 164a. 2.). Interpretator ma trudności w przekładaniu dyskursu z języka prawnego na dyskurs w języku powszechnym. Kondensacja tekstu przez wprowadzenie odsyłaczy i nadmierne punktowanie wypowiedzi może i służy prawnikom o dobrej orientacji fachowej, lecz nie jest to zabieg redakcyjny przyjazny dla władz uczelni stosujących prawo¹⁵.

Tymczasem jasność tekstu prawnego postulują tak prawnicy, jak i językoznawcy. Według Marty Andruszkiewicz jasność przepisów prawa w ujęciu prawnym regulują zasady techniki prawodawczej zawarte w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”¹⁶, nakazują wyroki Trybunału Konstytucyjnego (z lat 1999–2009) i standardy dostępności prawa zalecane przez Komisję Wenecką (przewodnik praktyczny Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji przeznaczony dla osób redagujących akty prawne z 2015 r.). W ujęciu językoznawczym zrozumiałość przepisów prawnych dotyczy poprawności i sprawności językowej, spójności kognitywnej i dyskursywnej, precyzji pojęć i właściwego przebiegu komunikacji

¹⁵ Na temat zrozumiałości tekstów prawnych zob. M. Hadryan, *Demokratyzacja języka urzędowego*, Poznań 2015, s. 206–216.

¹⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 283.

prawnej¹⁷. Chodzi o czytelne wyrażenie, że jeżeli w świecie rzeczywistym zaistnieją określone warunki i okoliczności co do opisanych faktów, w których przepis prawny ma obowiązywać, to ustawodawca stawia w sytuacji przymusowej adresata normy, by zapewnić określony porządek prawny.

Zwracam jednak uwagę na rozróżnienie systemu języka prawnego od tekstu prawnego pisanego w danym języku etnicznym. System stylistyczny języka prawnego jest piękny, bo jest prosty – skomplikowała się obecnie rzeczywistość prawna, a w konsekwencji realizacja systemu stylistycznego w konkretnej ustawie. A piękno legislacji zależy od zachowania zasad poprawności, jasności i precyzji, jeśli w redagowaniu ustawy uwzględnia się reguły logiczne i językowe tak, aby treść prawa była oczywista dla odbiorcy.

6. WNIOSKI

W analizie stylistycznej języka prawnego zostały połączone kwestie moralne z logicznym użyciem znaków językowych – tekstu, zdań i wyrazów. Performatywność preambuły ogarniającej funkcją stanowienia całość tekstu prawnego przez użycie czasownika mówienia (*ustanawiamy*), normatywność przepisu prawnego wyrażona strukturą zdania podrzędnie złożonego okolicznikowego warunku według reguły logicznej (*Jeżeli p, to q*) oraz modalność deontyczna w układzie logicznym zdania normatywnego (*X powinien/ma prawo/może czynić C*), to zespół cech stylistycznych języka prawnego. Cechy te sprawiają, że tekst ustawy jest przedmiotem, który się podoba ze względu na proporcję kształtów. Refleksja człowieka nad pięknem tekstu bazuje na obserwacji świata i wynika z potrzeby urządzania go według cenionych wartości. Nie trzeba przekonywać, że w tej systemowej harmonii treści i formy jest moralny aspekt tworzenia tekstów ustawodawczych w celu zapewnienia bezpieczeństwa i słusznych praw społeczeństwu, jak też ich funkcjonalne piękno.

Odkrywanie piękna w świecie jest sztuką – i na tym polega wrażliwość estetyczna. Adam Mickiewicz malował słowem poetyckim krajobrazy i stany duchowe artysty wrażliwego na piękno. Adam Chmielowski, malarz, widział piękno w każdym ludzkim działaniu. Mówił, że „każdy człowiek tworzy piękno na swój sposób, a nie tylko artysta... patrzył na turystów podchodzących w górę w kierunku Giewontu i odzywał się raz po raz: «jak ten człowiek pięknie idzie»”¹⁸. To przykład, że można być wrażliwym na piękno prozaicznych rzeczy. Można

¹⁷ Zob. M. Andruszkiewicz, *Jasność językowa w kontekście prawa do należytej legislacji*, (w:) A. Jamróz, L. Jamróz (red.), *Prawa jednostki w demokratycznym państwie prawa*, Białystok 2016, s. 178.

¹⁸ Cytat wg: K. Michalski, *Brat Albert*, Kraków 1986, s. 39.

odkrywać piękno również w prostej ludzkiej mowie, bo ludzka mowa to także spełnianie podstawowej funkcji życiowej. Ustawodawca może pięknie mówić, gdyż system języka ma predyspozycje do logicznego i obrazowego komunikowania treści prawnych w harmonii z formą wyrażania. Czy zawsze tak mówi? Jak poezja czy obraz, tak tekst prawny może mieć walory estetyczne i może ich nie mieć, jeśli jest nieudolnie, byle jak, po partacku wykonany lub źle zinterpretowany.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Andruszkiewicz M., *Jasność językowa w kontekście prawa do należytej legislacji*, (w:) A. Jamróz, L. Jamróz (red.), *Prawa jednostki w demokratycznym państwie prawa*, Białystok 2016
- Duszak A., *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998
- Gizbert-Studnicki T., *Język prawny a obraz świata*, (w:) G. Skąpska (red.), *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*, Kraków 1992
- Hadryan M., *Demokratyzacja języka urzędowego*, Poznań 2015
- Kalinowski J., *Logika norm*, przekł. T. Kwiatkowski, Lublin 1993
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1996
- Krąpiec M. A., *Człowiek i prawo naturalne*, Lublin 1993
- Michalski K., *Brat Albert*, Kraków 1986
- Lizisowa M. T., *Komunikacyjna teoria prawa*, Poznań 2016
- Milewski T., *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1972
- Radbruch G., *Filozofia prawa*, przekł. E. Nowak, przedm. do wyd. pol. J. Zajadło, przedm. R. Dreier, S. L. Paulson, Warszawa 2009 [*Rechtsphilosophie. Studienausgabe* 1932]
- Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993
- Sarkowicz R., *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1995
- Wróblewski J., *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław 1990
- Ziemiński Z., *Etyczne problemy prawoznawstwa*, Wrocław 1972
- Ziemiński Z., *Uprawnienie i obowiązek. Przyczynek do analizy stosunku prawnego*, Poznań 1962
- ### Inne źródła
- Kodeks cywilny [k.c.] – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. nr 19, poz. 93, z późn. zm.
- Kodeks karny [k.k.] – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. nr 88, poz. 553, z późn. zm.
- Kodeks pracy – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1040, z późn. zm.
- Kodeks rodzinny – ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny, Dz.U. nr 34, poz. 308

- Kodeks rodzinny i opiekuńczy – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst pierwotny Dz.U. nr 9, poz. 59, z późn. zm.
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, z późn. zm.
- Prawo o szkolnictwie wyższym – ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. nr 164, poz. 1365, z późn. zm.
- Rakow PR – Rakowiecki J. B., *Prawda Ruska czyli prawa Wielkiego Xięcia Jarosława Władymirowicza tudzież traktaty Olga i Igora WW.XX. Kijowskich z Cesarzami Greckimi...*, t. I–II, Warszawa 1820
- StatDusz – *Statuty cara Stefana Duszana z lat 1343 i 1354*, (w:) S. Borowski, *Materiały do ćwiczeń seminaryjnych z historii prawodawstw słowiańskich*, cz. I, Warszawa 1934
- StatWin – *Statut winodolski z 1288 r.*, (w:) S. Borowski, *Materiały do ćwiczeń seminaryjnych z historii prawodawstw słowiańskich*, cz. II, Warszawa 1935
- III StatLit – *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego od Nająśniejszego Hospodára Krolá Jego Mości Zygmnta III na koronacyey w Krakowie Roku 1588 wydany*, Wilno, V Leoná Mamoniczá Typografa Krolá J.M. 164 (egz. Biblioteki Jagiellońskiej sygn. 311372 St.Druki)
- Stosł – *Kodeks Świętosławów*, (w:) *Tłumaczenie polskie statutów ziemskich*, wyd. Franciszek Piekosiński. Archiwum Komisji Prawniczej, t. III, Kraków 1895
- Výklad na právo – *Pána Ondřeje z Dube Výklad na pravo zemské české*, (w:) *Codex juris bohemicus*, t. III, p. II, Pragae 1873

FUNCTIONAL BEAUTY OF LEGAL LANGUAGE

Summary¹⁹

The article presents a stylistic analysis of legal language by combining moral issues with the logical use of linguistic signs – text, sentences and words. Particular emphasis was placed on the prescriptive nature of the preamble and on the logical structure of a sentence in legal language. The article also reflects human reflection on the beauty of the text, which is based on observation of the world and results from the need to arrange it according to cherished values. In this systemic harmony of content and form, there is the moral aspect of creating legislative texts in order to ensure security and just rights for society, as well as their functional beauty. The article presents numerous examples of the relationship between the morality and beauty of legal language through the prism of the content of legal acts.

¹⁹ Autor streszczenia – redaktor naukowy.

KEYWORDS

legal language, history of language, moral character of legal language, logical structure of a sentence

SŁOWA KLUCZOWE

język prawny, historia języka, moralny charakter języka prawnego, struktura logiczna zdania